

מטבעון

עלון מידע למטיילים למדריכים ולתושבי שדה בוקר והסביבה

"ולא-מִצָּאָה הַיּוֹנָה מְנוּחַ לְכַף-רַגְלָהּ וּתְשֹׁב אֵלָיו אֶל-הַתְּבָה כִּי-

מַיִם עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ" בראשית, פרק ח' פסוק 9

בפתחינו החורף נכנס. בצין זרם השיטפון. המדבר שטוף הגשם וגביו המלאים, נותנים את איתותם לצאת החוצה עם תרמיל, לשוטט במרחבים ולגלות את אשר התחדש.

מפעילות הביס"ש:

- חודשים עמוסי פעילות עברו בין כותלי בית ספר שדה. צוות ההדרכה החדש העביר עונת נודדים קצרה אך מוצלחת מאוד, חוגי הנוער וחוג המבוגרים חזרו לפעולה עם מדריכיהם החדשים, הדרכות בתי הספר היסודיים 'משאבים' ו'צין', משפחות בחג החנוכה שהתארחו באכסניה ועוד ועוד...
- בתחילת חודש דצמבר השתתפנו בחידוש החפירות של האתר שבטה, בניהולו של הארכיאולוג ד"ר גיא בר עוז מהמכון לארכיאולוגיה באוניברסיטת חיפה. (ראו כתבה בהמשך)
- האוסף הבדואי המתחדש נפתח לראשונה כ'פיילוט' לאורחי הביס"ש בחג החנוכה. הפתיחה הייתה מוצלחת מאוד ותמשוך אחריה המשך פיתוח המקום ותכנים, למען קבוצות שיעברו בו הדרכה מלאה על התרבות הבדואית והמורכבות שלה בימינו.
- השיטפון בנחל צין שהתרחש באמצע דצמבר, גרר אותנו לג'יפ במהירות על מנת לראות גל ראשון! הצפייה בו הייתה מרשימה ומרגשת, לחלקנו בפעם הראשונה.

מד גשם: נכון לסוף 2015, במצטבר לתקופת הגשמים ירדו 35 מ"מ גשם. כמות המהווה 38% מהמוצע הרב שנתי לעונה. **דיווחי גבים:** הגבים שהתמלאו בגשמים האחרונים הינם גבי שרף, עפרן, ילק, עין ירקעם, ימין, גוב, זוהר ודרוך. **לוח התצפיות –** אנו מחכים לדיווחי תצפיות מכם, תושבי ומטיילי האזור.

שלחו לנו תצפיות ל: matbeon.boker@gmail.com

תצפיות מעניינות

מִיָּן	מִיָּקוּם	כְּמוֹת	שֵׁם הַצּוֹפֶה	תְּאָרִיךְ
בז שחור לוכד חוגלה	נחל נקרות- תיכון	1	זיו שרצר	22/10
צבאים	נחל נקרות	3	צוות הדרכה	22/10
ענן חרטומים	דיונות באר מילכה	5	אביתר, גל וקארה בתרגיל חולות	2/11
נשר מקראי	כביש מעלה עקרבים	5	עמית אידלין	19/12
דאה שחורת כתף	מדרשת בן גוריון	1	זהר ושני	30/12

החפירות בשבטה: מאת עמית אידלין

בתחילתו של חודש דצמבר הצטרפנו, צוות מדריכי הבית ספר- שדה למחקר שנעשה באתר הארכיאולוגי של חורבות שבטה, שהוא חלק מהמארג האנושי הקדום שהתקיים במרחב הנגב הצפוני בעת העתיקה, לפני כ-1700 שנה ואף יותר.

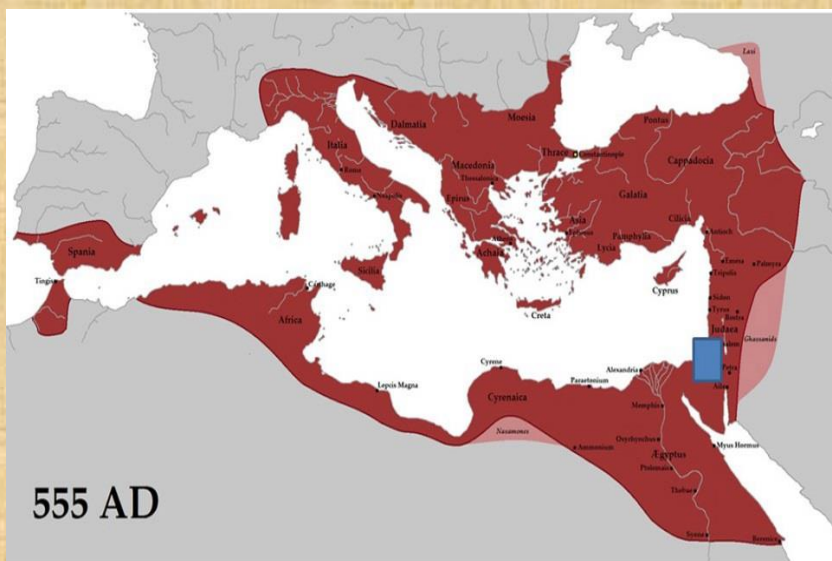
את פנינו קיבל יותם טפר מהמכון לארכיאולוגיה באוניברסיטת חיפה, שלפני הכל העביר לנו סקירה על שבטה. שבטה הינה יישוב ביזנטי המתפרס על פני 90 דונם. ביחס ליישובים ביזנטיים אחרים ברחבי האימפריה הרומית שהתנצרה הייתה שבטה יישוב קטן יחסית. ובכל זאת, בנגב היא בהחלט נחשבת ליישוב גדול, הכולל בתוכו מרכז צפוף עם מבני ציבור כגון- בריכות מים, שלוש כנסיות, מסגד (שעל פשרו נעמוד בהמשך), בית מושל וכדומה. מסביב למרחב העירוני הצפוף, יש חוות חקלאיות ושטחי חקלאות נרחבים, בין השאר לגידול גפן (על כך יעידו הגתות שבמרכז הישוב), ששימשו את תושבי היישוב לצריכה עצמית ומסחר.

אנו רגילים לקרוא לשבטה עיר נבטית וזאת משום שהאוכלוסייה ששלטה במרחב זה עוד מלפני הספירה הם שבטים נוודים מחצי האי ערב, שהעבירו סחורות בדרכי הבשמים החוצות את הנגב ממואה לנמל עזה. אך שבטה עצמה אינה נמצאת על דרך הבשמים הראשית ועל פי ממצאים מהשטח, אין עדויות לכך שאוכלסה בתקופת הנבטים, כי אם בתקופה הביזנטית. אין עדויות מה עלה בגורלם של הנבטיים אך אנו יודעים שבשל כיבוש האימפריה הרומית את חצי האי ערב (פרובינקיה ערביה), האוכלוסיות הנוודיות באזור החלו להתיישב ולהעלות מס לאימפריה. סביר להניח שגם הנבטיים התיישבו בעקבות כך ונטמעו באוכלוסייה שהגיעה לקצה גבול האימפריה. מכל מקום, במרחב של שבטה, מסביר לנו יותם, אנו מתייחסים למאפיינים של אוכלוסייה ביזנטית- נוצרית.

העירה הביזנטית שבטה שבנגב באזור מאת אדוורד ה. פלמר שביקר במקום לפני למעלה מ-150 שנה (משמאל) ובצילום המבנים בן ימינו של אותם השרידים.

ובאשר למסגד- האם אפשרי שחיו כאן זה לצד זה נוצרים ומוסלמים, דו- קיום של ממש? או שמא המסגד הוא אבן דרך בפענוח התעלומה אותה מנסים החוקרים לפתור בחפירות אלו. מה היה סופה של שבטה ושאר היישובים הביזנטיים בנגב? או יותר נכון מה גרם לכך שבתוך כ-450 שנה חלק ניכר מן התשתית היישובית שהקימו הביזנטיים בנגב והעורף החקלאי שתמך בה ננטשו או התדרדרו משמעותית בגודל האוכלוסיה האנושית, תופעה המעוררת תעלומה.

מיקומו של הנגב בתחומה של האימפריה הביזנטית במהלך המאה ה-6 לסה"נ, התקופה היוסטיניאנית, אז הגיעה האימפריה לשיא התפשטותה.

חוקרים בחנו במהלך השנים מגוון רחב של גורמים סיבתיים אפשריים בניסיון להסביר הן את הפריחה הביזנטית בנגב והן את קריסתה, ובהם גורמים הקשורים בתנודות אקלים, התפתחויות היסטוריות חשובות (עליה בחשיבותה של הנצרות בארץ הקודש אחרי 300 לסה"נ והכיבוש האסלמי של שנת 640 לסה"נ), והתפשטות מגיפת הדבר היוסטיניאני באמצע המאה ה-6 לסה"נ. הפרויקט שמובילה אוניברסיטת חיפה החל בחפירות לשם בדיקה ראשוניות באתר חלוצה בחודש פברואר 2015 (בו גם לקח חלק צוות הביס"ש). הפרויקט בנוי מאיטוף אינטנסיבי של מידע ביו-ארכיאולוגי מתוך קונטקסטים של חיי היומיום בערי הנגב העתיקות (למשל, אשפות עירוניות, רצפות חתומות של בתים שקרסו, מתקנים חקלאיים ושדות עתיקים). המאמץ לחקור לעומקה את שאלת עלייתם ונפילתם של היישובים הביזנטיים שבנגב, נותרה כתעלומה כבר למעלה ממאה שנים. גיא בר-עוז, ראש החוג לארכיאולוגיה באוניברסיטת חיפה, גיבש קבוצה של ארכיאולוגים ומומחים במחקר ביו-ארכיאולוגי הכולל דוגמאות ד.נ.א. עתיק, איזוטופים יציבים, פלאו-בוטניקה, ארכיאו-זואולוגיה, גיאו-ארכיאולוגיה ותיארוך בשיטות מתקדמות. בפרויקט זה, השתתפנו בחפירה של כמה מבנים ומתקנים בתוך הישוב הביזנטי, וביניהם בחפירה של אשפה בתוך בית ביזנטי המתוארכת לתקופה המוסלמית. באשפות אלו נמצאו מגוון רב של ממצעים ביולוגיים ואורגניים כגון, גללי עיזים ככל הנראה וחמורים, זרעי חיטה ושעורה, עצמות דגים שיכולים להעיד על מסחר ימי עם ים סוף או ים תיכון, חלקי בדים, גרעיני תמר וזית ועוד.

במקביל השתתפנו גם בחפירה של הבריכה שנחפרה עד לרצפה במטרה לגלות שם עדויות לאופן תפעולה ולדגום את הקרקע כדי לחפש חומר ביולוגי עתיק (כמו דנ"א של חיידקים) שיכולים להעיד על תנאי ההיגיינה ביישוב טרם קריסתו. ממצאים אלו יכולים להעיד על אופי האוכלוסייה שחיה בשבטה ועל השינויים הדמוגרפיים אשר התרחשו בה וגרמו אולי לקריסתה.

עבודת המחקר בחפירות שבטה הייתה עבודתנו מעניינת ביותר. בתור מדריכי טיולים, מטרתנו להנגיש את הידע האקדמי לכל קהל יעד. אנו רואים בהצטרפותנו לחוקרים בשטח חשיבות רבה, וזאת על מנת להבין יותר לעומק, לראות את הדברים עליהם אנחנו מדברים בעיניים ולפתח סקרנות לנושא בעצמנו. האווירה הטובה באתר והניסיון בחפירה, גרמה לנו להבנה עמוקה יותר של הדברים וכניסה לעולם הארכאולוגיה. חשוב לי להגיד תודה לדניאל פוקס מהמעבדה לבוטניקה-ארכיאולוגית באוניברסיטת בר אילן, ד"ר ליאור וייסברוד, ד"ר נמרוד מרום, ד"ר יותם טפר וד"ר גיא בר עוז מהמכון לארכיאולוגיה בחיפה אשר אפשרו לנו להיות חלק מקידום המחקר, וכולנו ציפיה למסקנות הסופיות, מה עלה בגורלה של שבטה?

קישור לאתר של הפרויקט:

<http://negevbyz.haifa.ac.il/index.php/en/>

תמונות של צוות הביס"ש מהחפירות:

דאה שחורת כתף:

דורס יום קטן ממדים ומרשים ביופיו. צבעו הכללי לבן בגוון אפור כחלחל. הכתפיים - אברות היד, בצבע אפור שחור ועל כן שמה - דאה שחורת כתף. הפרט המייחד אותה הוא עיניה האדומות.

גודל: 35-38 ס"מ

מוטת כנף: 80-95 ס"מ.

משקל: 290-300 גרם.

הדאה מאכלסת בתי גידול רבים - ביניהם שדות חקלאות, אזורי חורש וסוואנות. היא ניזונה ממכרסמים קטנים הנמצאים בשפע בשדות. נמצאת כמעט בכל אפריקה שמדרום לסהרה, דרום אירופה, מערב אסיה והודו.

עד שנת 2012 כמעט לא נצפו פרטים בארץ כלל. בשלוש שנים האחרונות האוכלוסייה בארץ גדלה והיום ניתן לראות כמה עשרות פרטים, בעיקר בצפון הארץ, אך גם בדרום. השבוע היא נצפתה על מצוק מדרשת בן גוריון.

הדאה שחורת כתף, מקיימת תופעה יחסית נדירה, כנראה בשל גודלה הקטן יחסית, של כמה מחזורי קינון בשנה, כאשר בכל מחזור יש 3-5 ביצים.

© Ezra Hadad

© Meidad Goren

חידון המטבעון:

בקצהו הדרומי של שדה צין, בין המדרשה למצד, משקיף פסל סביבתי של עזרה אוריון ז"ל על נופו היחודי של בקעת צין. לרובנו, מקום זה ידוע כ"גן-הפסלים" אך ליודעי דבר מוכר המקום כ"גבעת ההסרטה" – זהו שמה של הגבעה עוד משנות החמישים (רמז).

מה מקור שם זה?

*מוזמנים לשלוח תשובתכם למייל המטבעון. התשובה בגיליון הבא

matbeon.boker@gmail.com

תגובות, הערות, הארות, מידע
לפרסום ועוד...

יש להעביר לעמית אידלן

matbeon.boker@gmail.com

054-6554184

הודעות חשובות:

חפשו אותנו בפייסבוק: בית ספר שדה שדה בוקר

<https://www.facebook.com/sdebokerfieldschool?ref=bookmarks>